

SLOVENE NIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,

za pol leta 30 Din,

za celo leto 60 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 24. marca 1933.

Upravištvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Naša univerza in ljudska prosveta

I.

Pomen univerze in njenega dela za naše kulturno življenje v celoti ni lahko pravilno presoditi. Znanstveno delo in njegovi uspehi se odtegujejo očem in sodbi široke javnosti — pri nas morda še bolj kot drugod, ker je treba marsikje s trudom in samozatajevanjem znašati vkladne kamne za znanstveno delo prihodnjih pokolenj. Le polagoma pronicajo uspehi znanstvenega dela v duhovno življenje naroda in ga oplajajo. Ogromno delo nekaterih naših znanstvenikov je ostalo doma skoro neopazeno in nepriznано, in ga tujina zna bolje ceniti. Tudi ne smemo prezreti važne naloge univerze kot znanstvenega izobraževališča naše vodilne inteligence in uradništva, katera naloga veže mnogo njenih sil. Kljub vsemu temu pa je vendarle le razumljivo, da so z vidika razvoja naše ljudske prosvete poraja v marsikom želja, da bi postali odnosi naše univerze do življenja širokih plasti našega ljudstva vse bolj živi, njeno delo bolj organsko povezano z ljudskimi težnjami in potrebami, njen neposreden vpliv na naše javno življenje, in sicer v kulturni, politični in socialni smeri mnogo izdatnejši, in da bi stali njeni predstavniki na vse vidnejšem mestu v našem javnem življenju ter aktivnejše posegali v njegovo usmeritev.

II.

V tej želji se odraža mnenje, ki ga imajo širši krogi o funkciji univerze v kulturnem snovanju naroda — pri nas še bolj, ko nimamo še svoje akademije znanosti in umetnosti. Univerzo si predstavljajo kot žarišče vsega našega duhovnega življenja, kraj, kjer se stekajo vse niti znanstvenega dela, zavod, kjer se sistematično in z vseh strani proučevajo življenska vprašanja naroda, ne le duhovna, tudi gospodarska, tehnična, socialna in politična, kraj, kjer se bodoči voditelji naroda uvajajo v spoznanje njegovega življenskega položaja, njegovih življenskih potreb, v spoznavanje ljudske kulture in ljudske miselnosti, gospodarskega in socialnega ustroja naroda, onega naroda, ki mu sami pripadajo in v katerega službo se hočejo zavestno postaviti.

Mogoče, da se zrcali v tem gledanju na nalogo univerze precejšnje nepoznanje njenega ustroja in pogojev njenega dela, vendar je umevno, da prihaja misleč človek, ko vidi prepad med inteligenco

in ljudstvom in klavno vlogo prve, ki caplja v spoznavanju zgodovinskih nujnosti za preprostim ljudstvom, ko bi ga morala voditi, do zaključka, da sama znanstveno-strokovna izobrazba še ne usposablja inteligenta za vodilno vlogo v javnem življenju, da mu je treba globljega pogleda v dušo, v potrebe in razmere našega ljudstva, da bi moral že kot akademik se navzeti pravega duha, duha socialne odgovornosti, ljubezni do našega delovnega, preprostega ljudstva, brez katere mora nazadnje najboljši strokovnjak, kakor pričajo tisoči zgledov, postati navaden pridobitnik, ki samo pomnožuje število onih, ki žive na stroške ljudstva. Ako univerza sama ne bi v zadostni meri vršila te naloge, jo prevzamejo drugi činitelji in ona sama bi s tem mnogo zgubila na svojem pomenu za duhovno oblikovanje mladine.

Ni dvoma, da je odtujitve inteligence plasti od širokih ljudskih slojev pri nas v precejšnji meri krivo dejstvo, da se je starejše pokolenje izključno izobraževalo na tujih univerzah in dosti nekritično prenašalo tuje idejno življenje na domača tla. Odtod neorganski, za naše nacionalno osamosvojitve kvarni razvoj našega predvojne in povojnega političnega življenja. Vsaj v tem, ako ne v drugem pogledu se obrača na bolje in se bo obračalo tem bolj, čim bolj bo naša univerza vršila in pojmovala svojo vzgojno nalogo.

III.

Danes si ne moremo več misliti, da bi se kdaj celotno znanstveno izobraževanje tudi le enega dela našega inteligentnega naraščaja preneslo drugam izven mej naroda, kateremu hoče v prvi vrsti služiti. Tuje univerze nam pač lahko vzgoje dobre strokovnjake-specialiste, ne morejo nam pa vzgojiti duhovnih voditeljev, ki bi korenito poznali težnje in potrebe lastnega naroda. Razvoj mora iti v nasprotno smer, da se znanstveni ustroj domače univerze spopolni s strokami in znanostmi, ki stoje v neposrednem odnosu do bitnih vprašanj našega naroda, odnosno ki so jim ta vprašanja naravnost študijski objekt. V tem smislu mora postati domača univerza še vse bolj naša kot je doslej. Ni vsega tega razumeti v tem smislu, da bi imeli študij na tujih univerzah za našo mladino kot kvaren, prav nasprotno moramo samo želeli, da se ji dá v čim večji meri prilika in možnost, da si svojo znan-

IV.

Niso te misli na slepo izrečene. Mnogo premalo se zavedamo, koliko diletantizma, dostikrat naravnost kvarnega, se uganja v področju ljudskoprosvetnega dela in njegovih organizacij. Prav malo ima z resnično prosveto opraviti, kar se ljudstvu pod tem imenom dostikrat nudi. Bridko dejstvo je, ki pa ne velja samo za naše razmere, da povprečni inteligent, če tudi akademsko izobražen, niti malo ni usposobljen za pravo, resno prosvetno delo ne med kmetskim, ne med delavskim ljudstvom. Malo, silno malo ve povedati ljudstvu o tem, česar mu je najbolj treba in kar ga najbolj teži.

Goriški Slovenci*

Doslej je za Slovence ostalo značilno, da imamo zelo malo borbene literature, ali — kolikor je imamo — je brez širokega okvirja. Tako smo se že navadili, da čakamo od javnih delavcev le še njihovih spominov, ki jih potem ti možje pišejo v svoji visoki starosti. Da od teh spominskih knjig ne moremo zahtevati veliko koristi za življenje, bo vsakomur jasno, vendar pa moramo biti tem možem hvaležni, da nam vsaj to zapustijo, kar so sami dosegli in nam ohranjajo vsaj približno tisto organsko zvezo kulturne enote, ki jo vsak narod mora imeti, ako naj živi sploh kot narod in ne samo kot improvizirana ljudska enota. Dokler se ne navadimo boljših manir, se torej moramo zadovoljiti s to obliko žive literature, ki ji gotovo ne bo nihče odrekel borbenosti.

Letos se je v to književnost uvrstila prva knjiga »Goriških Slovencev«. Pisatelj, Andrej Gabršček, je znan goriški organizator iz zadnjega pol stoletja. Deloval je kot urednik »Soče« in ustanovitelj narodno-napredne stranke na Goriškem. Po vojni je ostal emigrant. Vse to svoje življenje opisuje v prvi knjigi do leta 1900. Zajel pa je kot ozadje svojega življenjepisa zgodovino svoje soške domovine nekako od l. 1840, od časa

ljubljskih »Novic«, ki so imele ob zahodnih mejah že precej naročnikov in dopisnikov. Posebno zanimivo je, kar piše o takratnih in poznejših politikih.

Sto let zgodovine poskuša naslikati Gabršček z zaporednim opisom let in razvoja ljudskega življenja v narodno, to je, v organizirano življenje, pri čemer upošteva posebno politično življenje, za tem šolstvo in gospodarstvo. Nazorno opisuje razmere v Gorici in v nekaterih trgih. Iz takratnega časopisja posnema sliko vsega javnega življenja, tako, da se končno pred nami strne precej učinkovit pregled celote in njenega početja. Veliki obseg knjige je s tem popolnoma opravičen, kajti s to metodo skoraj ni bilo mogoče knjige napraviti krajše.

Prva knjiga v celoti zadovoljuje bravca s svojo živahnostjo. Razdelil jo je v devetero velikih poglavij. Mnogo zanimivih podatkov iz srede stoletja je tu nabranih. Počasi se bravec uvede v značaj ljudi in pokrajine, ki mora daljnjim rojakom odsevani še nekoliko tuje, a gotovo ne kot neresenična. S tem nastane vtis, da je pisatelj objektivni, in še bolj ta, da je odkritosrčen. Sedanji naši javnosti je ta knjiga skoraj poziv, da prične končno res presojati sebe iz svojih virov, od naših početkov politične organizacije pa do danes.

Prva velika slika goriške pokrajine v tej knjigi nastaja namreč z opisom taborov. Takrat je stopilo naše ljudstvo brez velikih težav velik korak naprej, začrtale so se prve oblike slovenske

moderne narodne organizacije, ki je videti dovolj močna za vse naslednje boje z Nemci ali z Avstrijo in s sosedi Italijani, ki so dotlej imeli oboji vse privilegije in vso oblast v deželi. Da nam je to dobro opisal, ostane Gabrščku trajna zasluga. Tudi vestnost je bila tu resnično potrebna, kajti za nas je danes še dvojno potrebno vedeti, kako si je naše ljudstvo na tem vzponu političnih sil snovalo okvir bodočnosti in pred vsem politike.

Ako preskočimo prve goriške rodoljube, ki so bili večina duhovniki, od Staniča pa do časov, ko so se ustanovili v Gorici slovenski časopisi, moramo reči, da je ob Gabrščkovem prihodu v Gorico že stala tista osnova, ki so jo politiki potrebovali za sistematično delo. Ta osnova je bila goriško javno mnenje, in ne v mestu, marveč le mnenje province. Mesto je bilo tuje. Po letu 1866. je državna meja odtrgala še del Benečije. Ta položaj sicer ni bil edinstven (tudi drugod so bila mesta otoki tujcev), bil pa je za dobo 70 let gotovo že tako zastarel, da je nastal tu iz boja za Gorico oster narodnostni spor. Sporazum za deželni zbor je bil otežkočen in za Slovence kočljiv točka. Zadnji del tega boja mora pač takratnim voditeljem Slovencev rezati globlje v srce nego nam, ki začetka nismo doživljali. Italijane in poitalijančence riše Gabršček kot Turke in njihove janičarje. Še ob koncu stoletja je malomeščanstvo nihalo in šele po velikem kulturnem napredku Slovencev se je Gorica znašla kot središče slovenske pokrajine. Dežela je bila dotlej že doži-

* K posameznim vprašanjem te knjige se v našem listu še povrnemo. Vsakomur pa jo priporočamo, posebno še, ker je naklada majhna. Knjiga stane 120 Din.

Iz spoznanja te nezadostne pripravljenosti naše inteligence za delo med ljudstvom so se začeli prirejati posebni tečaji za ljudskoprosvetne delavce — zlasti za ljudskošolsko učiteljstvo. A tu se je pokazalo, kako težko je najti predavateljev-znanstvenikov baš za one predmete, ki so za izobrazbo ljudskoprosvetnega delavca najvažnejši, ker bi ga morali miselno pravilno usmeriti in ga usposobiti za celotno gledanje na vprašanja našega naroda.

Predalec gredo oni, ki polagajo težišče na neposredno sodelovanje univerze pri ljudskoprosvetnem delu. Res, tudi to je važno in kakor kažejo razni zgledi drugod, tudi lahko uspešno, toda glavna naloga univerze v tem pogledu je, da akademsko mladino korenito pripravi za njeno poslanstvo med ljudstvom in da nudi tudi drugim prosvetnim delavcem, zlasti poklicnim, možnost, da se usposobijo za svojo ljudskovzgojno nalogo in to sposobnost vedno bolj spopolnjujejo. S tem bi dobila univerza oni neposredni vpliv na kulturno življenje naroda, ki ga nedvomno želi in bi mahoma stala v središču vsega organiziranega prizadevanja za njegov kulturni, etični in socialnoekonomski dvig.

V.

Nič utopističnega nimajo te misli. Dale bi se pri nekem razumevanju za stvar in neki pripravljenosti za potreben napor postopno uresničiti. Ustanovil bi se naj pod okriljem univerze samostojen ljudskoprosvetni institut, ki bi ga vodili univerzi-

tetni profesorji, k sodelovanju pa pritegniti razne druge osebnosti, ki po svojih skušnjah, svoji izobrazbi, svojem spoznavanju razmer našega ljudstva in živem socialnem čustvovanju lahko postanejo svetovalci naše mladine. Vzdrževalni stroški instituta bi bil razmeroma skromni. Seve bi morala iti vzporedno prav resna skrb za naraščaj in izobrazbo potrebnih znanstvenikov. Kar smo v tem pogledu zamudili, je neopustljivo.

V tem institutu bi se osredotočil ves študij praktičnih ljudskoprosvetnih vprašanj, odtod bi izhajale iniciative za usmeritev dela med ljudstvom, tukaj bi se polagala znanstvena osnova izobrazbi vseh ljudskoprosvetnih delavcev med kmetskim kot med delavskim ljudstvom, zlasti tudi ljudskošolskega učiteljstva, a ne samo tega, tudi druge inteligence, ki prihaja z ljudstvom v stiku in je po svojem zvanju poklicana, da se briga za njegove težave. V tem institutu bi tudi vsak akademik dobil osnovne pojme in napotke o svojih nalogah med ljudstvom in spoznal svoj pravi delokrog ter veliko odgovornost, ki ga ima kot inteligent napram njemu.

Ni tu mesto za obširnejše razpravljanje o tej misli. Samo opozorilo naj bodo te vrstice na neko nujnost in neko možnost, da ustvarimo svojevrstne ustanove, ki bi pomenile morda najsrečnejšo rešitev vprašanja, kako ustvariti žive vezi med življenjem in hotenjem širokih plasti naroda in med delom najvišjega našega znanstvenega učilišča.

Ilešić in „slovenaštvo“

Čaršija, kuluk, kačak se res tudi pri nas rabijo. Nekaj časa jih bomo gotovo še rabili vsi. So to pristno jugoslovenske besede, ki jim pravijo nekateri tudi turške. Te besede označujejo vse nekaj tako neslovenskega in na drugi strani tako določno označujejo nekatere jugoslovenske prikaze, da se ne čudimo, če jih nekateri tolikokrat in s tako vnemo rabijo. Na slovensko se sploh ne bi dale gladko prestaviti, in upamo, da tega tudi treba ne bo: naj le ostanejo, kjer so se rodile, in že od daleč naj se jim vidi tuji izvir. Saj rabimo tudi v slovenščini pariške »apaše«, ameriške »cowboye«, argentinske »gauche« in mandžurske »hunhuze«. Zato pa se še malo nismo približali s kakšno »jezičkovno komponento« niti Francozom, niti Američanom, niti Kitajcem. Prav tako lahko rabimo v našem jeziku turško besedo »janičar«, da opredelimo z njo neke vrste ljudi. Zato pa se še nismo približali Turkom in od »zajednice«, »udruženja«, ali celo »ujedinjenja« s Kemal pašo smo še daleč, daleč...

»Zaraditi« je pojem za prav posebne vrste zaslužek, ki ga Slovenci ne poznamo in daj Bog, da ga ne bi nikoli spoznali. Beseda se rabi pri nas poleg »zaslužiti«. In če že res pride »zarada« k nam, smo odločno zato, da ostane v prvotni obliki poleg zaslužka.

Ilešić piše dalje, da imamo tudi že v našem jeziku »nadležne oblasti«. Res je, imamo jih, poleg »mesnih kontrol« in »počasnih adjutantov«. Toda doslej smo mislili, da ga ni Slovenca, ki bi jih rabil drugače, nego posmehljivo. Zakaj te besede resno rabiti ali tudi samo rabo za resno vzeti bi mogel samo človek, ki mu je narava popolnoma odrekla humor, ta pogoj za vsaktero razumevanje življenja.

Pač pa radi naštejemo iz Ilešićevega članka nekaj besedi, ki se jih je res vredno ogibati. Saj člo-

vela dobo lastnih iniciativ, in velik delež teh je odpadel na čitalnice in tabore. V teh tokovih se je razvijal podeželski voditeljski kader, ki ga določa črta od drž. poslanca Černetca do delavnega, poštvalnega dr. Lavriča. Z njim se pa ta linija preneha in na vodstvu ostane mestna linija — Gorica. Vse se spreminja v organizacijo, ki ni več kmečka, ampak malomeščanska in mora preboleti še vse bolezni tega mladega sloja. Pojavijo se tudi politični karijeristi à la dr. J. Tonkli, pozna se vpliv uradništva, in namesto pesnikov prodira med duhovništvo ozkosrčno ideološka linija, ki dviga dr. Mahniča, na mesto samo ljudstvu odgovorne politike pa pričenja sprejemati direktive od škofa Missije. Andrej Gabršček je postal v teh bojih skoraj nehote liberalen.

Te so najvidnejše poteze javnega življenja na Goriškem, kakršno opisuje Gabršček. Iz tega je razkol na liberalce in klerikalce res le približno nujna rešitev. Prav v zadnjem stoletju se je delovanje vodilnih osebnosti poplitnilo, nivelizacija je ubila društva v zaletu. Vsak sporazum je bil le nedozorelost. In tudi pri tem sprejema avtor velik del krivde sam nase. Odkrito prizna, da njegove sile za tak boj niso zadoščale. Ko je imel svoj tisk, mu je manjkalo časa za politiko, pa tudi sodelavcev ni imel — učitelj brez naraščaja. Ako pogledamo vse to, vpliva spor Gabršček—dr. Anton Gregorčič res tragično. Posledice tega spora so povzročile, da tudi nova moč, dr. Tuma, ni našel v stari organizaciji trdnih tal. Naravno — kakor je opisal avtor — je izginila iniciativa, javnost je bila velikan z bolnimi nogami. Kontakt z ljudstvom so ti spori zapravili, ker kakor vidimo,

vek, ki ima okus, bi večine tako ne mogel izgovarjati brez notranjega odpora, kajti v našem jedrnatem, prostodušnem, vsakršnemu publičarstvu nedostopnem jeziku so videti, kakor kozje govno v triglavski studenčnici. Večina njih je našemu jeziku tako tuja, da jih brez slovarja sploh ni mogoče razumeti. Zapisati jih je mogel kedaj sploh le človek, ki nima prav nobenega čuta in posluha za stil in ritem našega jezika.

Te-le navaja Ilešić med drugimi: štampa, posmatrati, trzavice, pozlilo mu je, prvostepen, prištednja, remek-delo, pogodovanje, stečen, zatucani, obnarodovati, graknuti, ogranek, badnjak, povorka.

In samo človek, ki mu je tuj duh slovenstva in njegovega duhovnega izraza, je mogel zapisati te-le besede, ki jih Ilešić ni napisal, pa jih zato navajamo mi: »upotrebljavati« namesto kratke, krepke besede »rabiti«, imendan (Namens-tag!) za »god«, »plavač« za »plavalec«, »planinar« za »planiinec«, »osiguravajoč« za »zavarovalec«, predbacivati (vor-werfen!) za »očitati«. Samo tak človek zamenuje slovenski in hrvaški »zabraniti«, »edinstven«, »iskren in podobno. In takim jugoslovenarjem gre zasluga, da je postala jugoslovenska žurnalščina zadnje čase tako puhla, prazna, dolgo-vezna, nejasna in nedoločna.

Sicer je pa napačno misliti, da bi bila prišla k nam iz hrvaščine vsaka beseda, ki se ne rabi v našem vsakdanjem govoru, ali ki je celo res privzeta iz slovanskih jezikov. Od vsega začetka naše kulturne preroditve, od Vodnika in Prešerna pa do Cankarja, smo bili obrnjeni Slovenci vsaj v svojih najodličnejših duhovih bolj na slovanski sever in evropski zahod kot na jug. Vpliv ruščine zlasti, pa tudi češčine in deloma poljščine na naš jezik, posebno v stilističnem pogledu in na vso našo miselnost, je bil brezprimerno večji, kot vpliv srbohrvaščine, in to samo nam v korist. Res, bilo je pri nas nemalo subalternih duhov, ki niso poznali niti svojega, niti srbskohrvaškega jezika. Ti so pobirali nekritično vse, kar je ležalo po srbsko-

ni napredoval in se ni poglobil. Zrak pa je ostal poln elektrike. In vemo, da se je sistem res takrat pretresel do osnov, kar si je pa Gabršček prihranil kot snov druge knjige, I. 1900—1930.

Ob tem, da se slovenski uspehi ustavljajo na črti organizacije in osebnosti, pa je Gabršček opisal neizmerno mnogo stvari iz solnčne soške pokrajine, tako, da je naslov knjige popolnoma upravičen. Lepi so njegovi popisi nekaterih prireditev, osebnosti, anekdot in dogodkov. V marsičem pove Kranjem bridke resnice.

Zgodovinski državni okvir z Dunajem bi bil pa moral obdelati nekoliko podrobneje. Tudi njegov panslavizem potrebuje vsaj nekoliko poglobitve, ako je globine imel. V tem oziru namreč učinkuje ta knjiga rodoljubarsko, in bomo lahko hvaležni avtorjevi odkritosti, da se tu ne pretvarja.

K analizi te dobe pa je dal Gabršček gotovo zelo upravičeno misel, in sicer to, da stik naših pokrajin ni bil ob koncu 1900. leta kulturna enotnost. Ničesar nam ta knjiga ne dokazuje tako odkrito kot to. Z ničemer ne moremo ovreči dejstva, da Ljubljana še ni bila prestolnica za Goriško, ker voditelji na to niso skoraj nikdar mislili.

Matija Jama

(Umetnostna razstava slik v Jakopičevem paviljonu, marec—april 1933.)

Tiho in skromno so se odprla vrata Jakopičevega paviljona; tihi in skromni Jama je po enoletnem ustvarjanju od lanske razstave vnovič

hrvaških listih in cestah in kar so mislili, da jim bo zamašilo namišljene vrzeli v slovanskem besedišču, ki so bile pa le resnične vrzeli v njihovem znanju. — In ker niso poznali niti slovenščine niti slovanskih jezikov, so razglašali tiste pobirke za pristne slovanske besede in jih štuili v našo govorico. Odtod številne mongolske in arabske besede, ki naj bi spodrinile včasih celo slovenske in slovanske domače, ali pa vsaj udomačene indoevropske besede, kakor lopov, top, boja, hasniti, budalo, barut, duvan. Če bere človek te besede, pa se nehotoma sprašuje, če ni takšen-le jezikovni vpliv za slovenstvo in slovanstvo bolj škodljiv, kakor koristen.

H koncu še nekaj, bolj v zabavo in spoznavanje duha Ilešićevega jugoslovenstva, kot zaradi stvarnega ometavanja.

Ilešić pravi namreč, da imajo gospodje secesionisti (namreč od »Ljubljanskega Zvona«) na svojih lastnih imenih pečat »jezičnega jugoslovenstva«, kajti Vidmar se imenuje Josip namesto Jože, Leben Stanko (»kao da ga baš Vraz bi je po licu!), Albrecht je Fran namesto Francé in tudi Kozakov Ferdo da je bolj »jugoslovenska pojava«.

Takale je stvar, g. Ilešić: Slovenci kakor večina Evropejcev je že dolgo pokristjanjena, in tako imamo pač vsi Evropejci krstna imena od krščanskih svetnikov, torej ponajveč latinska in grška. Res, da so si ta imena narodi nekako priredili za svoj jezik in uho, res je pa tudi, da so te nove oblike vnovič postale in postajajo prav tako mednarodne. Tako si privzemajo Nemci namesto Johanna prav radi Jeana, v novjšem času tudi Iwana; imena, kakor Saša, Vladimir, Bogumil, Boris srečujemo v nemščini in francoščini, — pa niso zaradi njih postali Nemci in Francozi »jezični«, Rusi, niti Nemci »jezični« Francozi. Polovica nemških meščanskih deklet ima angleško zasukana imena, in tudi med Slovenkami se ta navada zelo širi. Toda zato še niso postale Nemke »jezične« Angležinje, in tudi naša dekleta so prej ko slej ostale le »jezične« Slovenke.

Naj še dostavimo, da je Ilešić naredil iz slovenskega Župančiča jugoslovenskega Župančiča. Da bo namreč slika popolna. Kako se neki France Prešeren piše po jugoslovensko? Bržkone: Franjo Prešeran?

Širite in naročajte naš tednik!

OPAZOVALEC

Naša malodušnost

V »Pismih o slovenski književnosti«, ki izhajajo v »Slovincu«, beremo tudi tole danes prav posebno resnično razmotrivanje:

»Resnica sicer ostane, da je bil Koseski neoriginalna glava, ki je znala peti samo o tem, kar je slišala od drugih. Toda to mu danes lažje odpustimo, nego so mu mogli v Levstikovi dobi. Njegova najhujša napaka je pa ta, da ni znal slovenski pisati. Toda če pomislimo na vnebovpiječo malomarnost in samomorski cinizem, s katerim razpravljamo že nad sto let o slovenskem literarnem jeziku, potem moremo to njegovo poglavitno napako vsaj razumeti, če že ne odpustiti. Koseski je nezakoniti potomec ilirskega razpravljanja o hrvaščini kot književnem jeziku za Slovence.

razgrnil svoja platna javnosti v ogled, presojo in nakup. Trda je njegova pot, dosledno in z izredno žilavostjo jo meri. Njegovemu koraku v delu morejo drugovati le redki posamezniki mlajše slikarske generacije.

Mnogokrat so povdarjali, da je Jama pesnik krajine; tudi topot se ji ni izneveril. Njegove portretne študije so študije svetlobnih nians na slučajnem objektu portretiranja. Najmarkantnejše delo v tej smeri se mi vidi gospod v plašču in s klobukom, ožarjen od vročega poletnega sonca.

Jama in Jakopič se ne plašita, isti motiv variirata v mnogih barvnih in svetlobnih melodijah. (Primerjaj na tej razstavi variacije Šenkavca, Blejskega jezera, Posavja in drugih motivov.) Jamovo oko zajema krajino senzualno, njegov neumorni čopič slika estetsko barvno ugodje krajine v neštetih barvnih otenkih menjajočega se nastrojenja. Med krajinami se mi zdi značilna za slikarsko moč Jame Sv. Katarina pri Zasipu (zjutraj). Alpinski ozračje je zajeto na moč impresivno, atmosfera izdihava svežost, platno je nasičeno zdravja in vzbuja v gledalcu optimistično priznavanje življenja. Gospodje od tujskega prometa bi naj za plemenito pospeševanje turizma ne prezrili tega dela. Izmed vedut Ljubljane omenjam »Ljubljano pozimi« (pogled z gradu preko cerkve sv. Jakoba in šentjakobskega trga) ter »Šenkavč« (št. 25), ki je slikan moško krepko v širokih, energičnih zamahih čopiča. Obe sliki sta takih kvaliteta, da bi jih bilo vredno pridobiti za mestno zbirko. Mnogo platen, zlasti tistih, na katerih prevladuje zelenje, bi naj bilo prišlo pred razstavo v strožji pretres. Sicer je razumljivo stremljenje slikarjevo, prika-

Njegovo barbarsko mrcvarjenje slovenskega književnega jezika je sad slovenske malodušnosti, ki neprestano obupuje, ker vidi, da so drugi narodi po številu močnejši. Nikdar, razen v Trubarju, Prešernu, Levstiku in Cankarju, ni naš človek občutil one suverene, sebe, svet in vesoljstvo zedinjajoče poklicanosti, da bi pred seboj in svetom pričal za neko resnico, ki je lahko tem večja, čim manj zagovornikov ima. Če je sploh možen neki ugovor zoper slovensko narodno individualnost, potem je edino ta, da se ni iznebil naš človek še do danes neke čredne miselnosti, zaradi katere niti ne more vztrajati na samostojnem stališču, niti ne more doumeti smisla človeka, ki kaj takega zmore. Res je taka usoda odmerjena članom nesvobodnih narodov in narodov, vendar je treba z mirno dušo priznati, da je pri nas ta miselnost plod naše malomeščanske lažne sramežljivosti, ki se rajši brati z najbolj eksotičnim »gospodom«, kakor pa z rodnim »kmetom«. Tu se nam reži v zobe problem naše narodne vzgoje, ki smo jo predolgo zanemarjali, tako da smo vzgojili zarod vetrogončičev celo v ljudstvu samem.

Iz belgrajske narodne skupščine

O priliki razprave o državnem proračunu je poslanec Ivan Mohorič povedal med drugim tole, kakor beremo v »Jutru«:

»Situacija bi bila bistveno drugačna, ako bi se dolžni davki iztirjali v malo večjem obsegu, kakor dosedaj. Mi imamo po izjavi finančnega ministra

za 2700 milijonov davčnih zaostankov,

od katere vsote odpade, kakor sem ugotovil, na dravsko banovino samo 39,9 milijona, t. j. 1,5 odstotka. Čudim se, kakor je moglo priti do tako ogromnih davčnih zaostankov. Ako bi se davki izterjevali drugod z isto brezobzirnostjo, kakor v dravski banovini, bi bili davčni zaostanki manjši in vsa naša finančna situacija bistveno drugačna. Neplačani zaostali davki predstavljajo dveletni donos vseh direktnih davkov. To je številka, ki da resno misliti.

Ko bi se nad to številko nekoliko zamislil tudi g. jugoslovenski nacionalni ekonom.

Cvetke iz „Pohoda“

V uvodniku 10. številki »Pohoda« beremo sledeče:

Ubogi Slovenci smo še vedno isti kot smo bili. Še vedno ne znamo vdihavati svobodnega zraka v svobodni domovini, še vedno ne prenašamo svetlih žarkov svobodnega sonca.

... Pa je začela spregledavati tudi bedasta masa volilcev. Če je prej le šušljala in plašno stikala glave, je postajala sčasoma glasnejša in izražala vedno odločnejše svoje zadovoljstvo. Kot naročena je prišla kriza... S kakšno virtuoznostjo so začeli politiki klicati na pomoč krizo, zlasti takrat, kadar niso imeli drugega opravičila za izostale uspehe in dosežene neuspehe.

... Ko pa tudi kriza ni zadoščala kot opravičilo vseh narodnosti in bedasto političnih voditeljev, takrat je prišla na vrsto država.

... In začela se je gonja o napačni ureditvi države, o nadvladi enega dela naroda nad drugim, o zatiranju slovenskega naroda in podobno.

zati javnosti tudi količino svojega dela, saj je gledanje in pojmovanje razstav kaj različno, a kompromisi imajo svoje senčne strani, kakor povsod v življenju.

Jama slika v zadnji dobi večidel Ljubljano, njeno bližnjo in daljno okolico. Želeti bi bilo, da se njegova krajinarska klaviatura razpne na vso Slovenjo. Kako samobitno je n. pr. lice Slovenskih goric ali Slovenske Krajine! Uverjen sem, da bi slikanje teh pokrajinskih motivov obogatelo njegovo umetnost in ga obvarovalo pred enoličnostjo.

Kdor bo pisal monografijo o Jami, bo moral analizirati Jamov osebnost stil in slikarsko tehniko, ki ni enotna. S prevdankom bo stal pred nalogo: odbrati dela, ki so za njegov razvoj značilna. Jama zadnjih možnosti še ni izčrpal. Ob poglobljenju vase in v dušo naše zemlje bo izpolnil svoje poslanstvo in v vrsti naših odličnih slikarjev.

A. S.

Druga številka „Sodobnosti“

Pred nedavnim je izšla druga številka »Sodobnosti«, časopisa, o katerem smo ob priliki izida prve številke priobčili daljše poročilo.

Tudi ta številka prinaša obilo zanimivega gradiva. Žal pa nam prostor ne dopušča, da bi priobčili daljše poročilo, zato hočemo naše bralce opozoriti samo na najvažnejše prispevke.

Uvodni esej »Zlo naroda« je napisal Fran Albrecht, ki skuša podrobneje analizirati vzroke nesrečne usode slov. naroda v preteklosti, katere posledice čutimo še danes, ko je naš narod razkosan kakor nihče drugi v Evropi. Popolnoma pravilno

Nekoliko nejasno se izraža »Pohod«. Vprašujemo: Ali govori prvi stavek za ali proti demokraciji in parlamentarizmu?

Kateri politiki so čutili potrebo opravičevati svoje neuspehe nasproti »bedastim« volilcem s krizo in valiti, ko to ni zadoščalo, krivdo na napačno ureditev države?

Ali se ne dela krivica tistim, ki so imeli v dobi krize politično moč v rokah, ko zvrta nanje vso krivdo za razmere?

Ali pa je hotel reči, da so današnje razmere še posledice strankarstva v dobi parlamentarizma in je pri tem pozabil, da je gospodarska kriza šele pozneje pritisnila?

Ali je nerodnost ali kaj, da se bori proti parlamentarizmu z argumenti, ki govorijo zanj in ne proti?

Ali hoče v borbi proti demagogiji hudiča z belcebubom izganjati?

Je že križ

ali

kako bi rekel...

Tole pišejo, poleg drugega, seveda »Odmevi slovenskega svetca«:

»Po vojni je nad en milijon jugoslovanskega naroda ostalo v tujih državah. Od teh so nam Slovincem najbolj znani Jugoslovenci v Italiji...«

Nova grobova

Skoraj ob istem času sta umrla publicist Bogumil Vdovič in znanstvenik dr. Jos. Mantuani.

Vdovič je bil nadarjen človek, zlasti za jezike, kjer je posebno čistil slovenščino. Poleg jezikovnih drobtin se je udeleževal kot podlistkar in prevajalec. Veliko je začel delati glavno v zadnjih letih; njegovi prevodi iz ruščine, n. pr. basni Krylova, so trajne vrednosti. Življenske razmere, ki mu niso pripuščale, da bi bil dospel do stalnega krušnega poklica, so izpodrezovale njegovo nadarjenost in ustvarjanje.

Mantuani je bil po stroki v prvi vrsti zgodovinar glasbe. Zapustil je vrzel, ki je trenutno ne moremo izpopolniti takoj, ker je že prezgodaj umrl njegov naslednik Vurnik. Kot umetniški zgodovinar se je bavil pokojnik tudi z drugim gradivom in nam marsikaj izkopal iz tal ter rešil pozabnosti. Bilo je zelo delaven do zadnjega.

Mladina med sabo

Prekmurska zadeva

Uredništvo je kratko zavrnilo izpad »Murske Krajine«. Naj kot »prekmurski študent« temu odgovoru še nekaj dodam. Člankom v prekmurski številki »Slovenije« priznava M. K., da imajo mnogo dobrih misli, le da so pisani brez kritičnega prevdanka in da je v njih polno netočnosti. Čudno, da ni M. K. nekaj teh dobrih misli priobčilo, netočnosti pa popravila. To bi bilo zaslužno delo in bolj v skladu z njenim priznanjem, kot njen osnovani napad. Saj je še literarni reviji »Sodobnost« dala ta številka »Slovenije« povod za daljši članek o Slov. Krajini izpod peresa Stanka Lebna.

V člankih da je polno netočnosti! Če so možne kake netočnosti pri vernem opisovanju razmer, ki

ugotavlja, da je temu kriva zlasti naša politika, ki je bila namesto vsenarodna strankarska, politika malih ljudi, politika drobtin in taktike, politika brez vsenarodno kulturno fundirane ideologije. Ne moremo pa se strinjati z njim, da naj je vse naše delo priprava za prihod osrednjega slovenskega duha, ki naj vodi naš narod v boljše bodočnost, kajti preverjeni smo, da mora biti vse naše udejstvovanje namenjeno predvsem narodu samemu, ki bo ob svojem času dal iz svoje srede prav gotovo tudi tisto osrednjo osebnost, ki bo sinteza vseh naših stremiljenj.

Albrechtov članek v marsičem izpopolnjuje članek Lojzeta Udeta »Kultura in politika«, dasi je napisan od prvega docela nezavisno. Odlikuje ga zlasti popolna jasnost in izrazita borbenost. O razmerju kulture in politike jih je pisalo pri nas sicer že več, toda še nihče ni tako določno izoblikoval edino pravilnega načela kakor Udeta: »Zmagati mora načelo, da je treba izhajati od kulture in s kulturo k politiki, k borbi za oblast, in ne obratno«, kajti takó kulturno kakor politično delo morata »potekati k istemu cilju: K plemenitenju in okrepitevi, osvoboditvi slehernega človeka vsakega naroda; le sredstva, oblika udejstvovanja je različna«. Potrebna je torej skladnost kulturnega in političnega udejstvovanja in ne nasprotje ali celó prepad (kakor je pri nas), in zato mora kulturni delavec točno slediti politiko in politik kulturo.

V poslednji proračunski debati v narodni skupščini smo čuli tudi o načrtu prosvetnega ministra o reformi vsega šolstva v državi, do katerega pa naši časniki do zdaj še niso zavzeli nobenega določnega stališča. Vse, ki se zanimajo za novo šol-

jih gledaš vsak dan in pri čemer te je vodil edino le namen, da koristiš stvari, ne da bi hotel kogarkoli osebno zadeti, potem jih je res mnogo.

To, kar smo napisali, je bila odkrita beseda ljudi, ki poznajo Slov. Krajino, dušo njenega ljudstva in šibke strani njenega javnega življenja. Razmere v Slov. Krajini bomo tudi v bodoče skušali objektivno presojati s kulturnega, narodnega, upravnega in družabnega vidika. Kar se nam bo zdelo obsojanja vredno, bomo obsojali, tudi če komu, ki resnice ne prenaša, to ni po godu. Kar delamo, delamo v dobri veri, da našemu prekmurskemu ljudstvu pomagamo in razmere izboljšamo. Zato a priori odklanjamo vse metode, pri katerih glavni namen ni pospešitev razvoja in preporod Slov. Krajine, ampak uveljavljanje strankarskih in drugih interesov.

Velika je škoda, da se ne moremo najti vsi v tako važnih vprašanjih, kakor je graditev trdne zavesti pripadnosti k slovenski narodnosti in jugoslovanski državi, popoln prelom s preteklostjo brez sence tisočletnega robstva, izločitev vseh malenkostnih in spornih zadev, ki ne služijo temu namenu. Zakaj, motijo se tisti, ki mislijo, da je Prekmurec narodno že dozorel (kako neki, ko tega niti o naši inteligenci ne moremo trditi! Prip. uredn.), ki mislijo, da se je dodobra vživel v nove razmere in bi v primeru kake preizkušnje pokazal dovolj odporne moči. Vse premalo smo se brigali zanj.

Pri svoji kritiki se seve ne moremo izogniti tudi prekmurske politike, pa bodi, da nam nekateri gospodje v Murski Soboti to zamerijo. Je pač tako, da je politika povsod in v vseh časih vezana s koristmi in špekulacijami posameznikov in ne sega v globino človeškega čustvovanja, v katerih ima svoj izvor prava narodna zavest. Zato politična pripadnost, ki se lahko menja (kar se dogaja celo pri inteligenci), še ne jamči za pravo narodno zavest, in ne gre, da bi vzgojo in graditev te zavesti v prekmurskem ljudstvu — pri katerem delu je treba presajati iz dna duše v dno duše — prepustili političnim igram in preobrazbam.

»Novine« so ponatisnile nekaj stavkov iz »Slovenije« in ugotovile, da so pisali v to številko lista tudi Prekmurci. M. K. jih zato škodoželjno opozarja, da so pozabile povedati, da so to tisti Prekmurci, ki so jih »Novine« še pred tedni proglasile za »najhujše brezverce in sipale nanje ogenj in žveplo«. Da, res so pisali, pisali pa so tudi sodelavci »Novin«. (Poglejte podpise!) Našli so se torej ljudje različnega gledanja na svet, kar samo priča, da imamo kljub medsebojnim bojem dovolj skupnih pogledov na Slovensko Krajino, pogledov, vzvišenih nad vsakim strankarstvom in političnim eksperimentiranjem. To je samo znak naše resnosti in naših poštenih namenov. Tudi v bodoče se bomo še »skubili«, a to nas ne bo oviralo, da ne bomo skupno nastopili v bitnih vprašanjih vsega prekmurskega ljudstva in pisali eni kot drugi v »Sloveniji«, ki zastopa vse, kar zavedne Slovence druži in izločuje tisto, kar jih razdvaja. In nekaj nas druži. Sunt res omnibus sanctae.

Obžalujemo, da imajo ljudje, katerih glasilo je M. K., z nami tako malo skupnega, da se prav nič ne potrudijo, da bi nas razumeli in nas v svojem listu cinično odpravljajo s kruhoborci, ko dobro vedo, da nam sodelovanje pri »Sloveniji« pri današnjih razmerah pač lahko škodi, ne pa koristi. Ali pa so nemara storili to, da zabrišejo neprijetni vtis odkritih besed in so se zato spravili po nepotrebnem na »Novine«? Je prav verjetno.

Akademik.

ske reformo, ki je največjega pomena za našo bodočnost, opozarjamo na odlično studijo Stanka Lebna »Centralizem v šolstvu«, katero bomo skušali priobčiti v izveščku tudi v našem listu. Pisec sicer razpravlja o tem vprašanju v glavnem teoretično v zvezi z Napoleonovo reformacijo šolstva v Franciji, vendar so njegova principiela izvajanja odlične važnosti tudi za nas, posebno ko opozarja na nevarnost centralizma v šolstvu, kajti »Država naj vidi v pospeševanju vzgoje le svojo dolžnost in končni smoter, ne pa sredstva, s katerim si hoče zagotoviti neomejeno oblast in slepo, neuvidevno pokorščino državljanov«.

Poleg teh treh člankov so objavljeni v drugi številki še tile prispevki: ciklus pesmi mladega in mnogo obetajočega pesnika Bogomila Faturja; odlomek iz najnovejšega romana Louisa Adamiča »Otemnela samotica«; ter krajši prispevki Stanka Lebna, Ferda Kozaka, Josipa Vidmarja, Franceta Kralja in drugih. Posebej naj še opozorimo na novo rubriko »Politični pregledi«, kjer poroča Franc Zwitter o socialnem programu hitlerjevcev, in na priznanje našemu listu radi posebne (šeste) številke »Slovenije«, ki smo jo posvetili v celoti problemu Slovenske Krajine, kjer ugotavlja pisec S. Leben, da ni »nikjer našel načetega vprašanja Slovenske Krajine tako pravilno in v jedro zanjeto, kakor v tej številki »Slovenije«.

Priobčujemo tudi o tej številki »Sodobnosti« daljše poročilo, ker mislimo, da je naša dolžnost, da opozorimo nanjo slovensko javnost, ko se naš dnevni tisk ne zaveda svoje dolžnosti in hoče s svojim molkom zatajiti celó njen obstoj.

MALI ZAPISKI

Prepovedana knjiga.

Ministrstvo za notranje stvari je prepovedalo uvažati v našo državo knjigo »Croazia libera«, ki jo je spisal Evgenio Coselschi in ki je izšla v založništvu Nuova Europa v Rimu.

Nemški minister Göring:

»... Nisem objektivni in nočem biti. Da, mi imamo dve meri, s katerima merimo; kajti v nemškem narodu se nahajata dva dela: en del, ki je za državo in nacijo in ima pravico do polne zaščite, in drugi, ki je proti državi in naciji in ki zasluži, da se brezobzirno uniči...«

Metode raznih fašistov so si neverjetno slične...

Vseučiliški študij v Nemčiji.

V Nemčiji bo letos absolviralo srednje šole nad 400.000 dijakov. Razumljivo je, da ta množica ne bo dobila po končanih srednješolskih študijah primernih služb in bo zato nadaljevala svoje študije na univerzi. Da se onemogoči prevelik dotok na vseučilišča in s tem vsaj delno zniža procent brezposelne akademske inteligence, je prosvetni minister odredil, da se bo lahko posvetil akademskemu študiju le tisti, ki mu bo to priznala in dovolila posebna, v ta namen ustanovljena komisija. Ostalim bo sicer univerza vsaj v načelu, tudi odprta, vendar ne bodo uživali vseh akademskih pravic in ugodnosti.

Literarni zapisek.

V 6. številki Srpskega književnega glasnika je izšel na uvodnem mestu prevod M. Kranjčeve črtice »Na valovih Mure« (Na talasima Mure), ki jo je avtor pred letom priobčil v Ljubljanskem Zvonu. Prevod, ki se dokaj gladko bere, je oskrbel Glasnikov slovenski kulturni referent T. P. Izpod istega peresa je izšel tudi kratek pregled in orisna karakterizacija dosedanjega literarnega delovanja Miška Kranjca. Zanimivo je, da je Srpski književni glasnik, domala edina srbskohrvatska revija, ki prinaša v svojem kulturnem predelu redna poročila o aktualnih slovenskih knjižnih in kulturnih pojavih.

»Zgodovina slavistike v Italiji.«

V Zadru je izšla te dni v založbi Schönfeld na 150 straneh poslednja knjiga znanega laškega slavista, Artura Cronie, profesorja italijanskega jezika in literature na praški Karlovi univerzi, z naslovom »Storia della slavistica in Italia«.

Knjiga, ki je bogata na bibliografskem gradivu, obravnava slavistiko od renesančne dobe do dandanes in je v marsikaterem pogledu važna in zanimiva tudi za nas Slovence.

Jugoslavija v luči statistike.

V Belgradu je izšel »Statistički godišnjak«, knj. I. z uvodno besedo dr. Mladena Beriča. Podatki, ki se naslanjajo v pretežni meri na ljudsko štetje v letu 1921. in le delno na zadnje štetje v letu 1932., so kaj pisani in zanimivi. Ob koncu preteklega leta je štela naša država po tej uradni statistiki 14.296.431 prebivalcem nasproti 11.984.918 prebivalcem l. 1921.; letni prirastek znaša 210.000; na 1000 moških odpade 1021 žensk. Slovenske narodnosti je 8-51%, srbske in hrvaške 74-36%, nemške 4-22%, ogrske 3-90% in arnavtske 3-67% prebivalstva. Pismenih ima naša država 48-5% (Slovenija 91-1%, Vrbavska banovina, kjer je odstotek pismenosti najnižji, pa 16-5%). Mest je v naši državi 205, trgov pa 346. — Izmed mnogih drugih zanimivosti omenja statistika tudi 46 meteoroloških postaj, izmed katerih je najstarejša ljubljanska, ustanovljena leta 1850 in najmlajša belgrajska iz leta 1929.

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(29. nadaljevanje.)

»Ko se je vrnil v Pariz, je bil zelo vesel,« se spominja cesarjev komorni strežaj Constant. »Bil je prav tak, kakor v začetku ruske vojne; prav ta vedrina v obrazu: preteklosti kakor da ni bilo zanj.«

Zimo je preživel, kot vedno: precej navadni, z robcem otirani poljubi Marije Lujze, rastoči zobje Rimskega kralja, zasedanje Državnega sveta, avdiience poslanikov, cele noči pri delu, ognjeni grozdi plesnih lestencev v paviljonu Flori, lovski rogovi v fontainbleauskih gozdovih — kot vedno. Imel je strašne sanje — Moskva, Berezina — zbudil se je in pozabil, kaj se mu je sanjalo. »Menda me je narava sama ustvarila za velike nesreče; moja duša je bila pod njimi ko mramor: blisk je ni razbil, samo zdrsnil je po njej.« — »Osnovan sem na skali.«

Toda tudi skala se trese pod njim. »Razlet«, ki ga je napovedal Blücher, se je zvršil v Nemčiji.

28. februarja 1813. leta je podpisal pruski kralj Friderik Viljem III. kališko pogodbo s carjem Aleksandrom I.: Prusija naj se obnovi v mejah 1806. leta; Aleksander ne položi orožja, dokler ne osvobodi Nemčije od francoskega jarma.

Prusija napove Franciji vojno. K novi zvezi se pridruži Švedska s prestolnim naslednikom Bernadotte-om, knezom Pontecorvo, bivšim francoskim maršalom.

Rusija, Prusija, Švedska na severu; na jugu Španija, Portugalska, na zahodu Anglija, a na vzhodu že omahujoča Avstrija: vsa Evropa je ognjenik pred izbruhom.

5. aprila je razglašen v Franciji nov nabor 180.000 mož. »Vrši se tako lahko in hitro, ko da bi vojske same rasle iz zemlje.«

Cesar je izročil vladu Mariji Luziji in se odpeljal 14. aprila iz Pariza v Mainz. Vojska 100.000 bajonetov se zbira na levem bregu Zale in koraka na vzhod, proti Lipskemu.

2. maja bliskovita zmaga nad Rusi in Prusi pri Lützen; 20-ga druga zmaga pri Bautzenu. Zavezniki se umikajo v neredu v Šlezijo. Vstala je od mrtvih Velika vojska, pokopana ob Berezini. Zveza je prepadena.

4. junija je podpisano plesvicko premirje. Metternich predlaga Napoleonu zborovanje zveznih držav v Pragi. Toda 26-ga v Dresdenu trka in presluša v osemurnem razgovoru čudežno vstalega kot skušen zdravnik in razglaša: »Mož je pri kraju! C'en est fait de lui!« »Bonaparte je malopridnež; treba ga je ubiti: dokler je živ, bo bič sveta!« izraža mnenje zveze, »javno mnenje Evrope«, »ta sodruga Pontecorvo«, kakor imenuje maršal Berthier Bernadotte-a. »Ubiti, razmendirati pošast, streti kači glavo!« sanjari Aleksander v skrivnostni zamaknenosti.

»Glavna moja napaka je bila, da sem imel svoje nasprotnike za razumnije kot so bili. Vedel sem, da sem potreben za Evropo, in sem mislil, da tudi vedo in da me ne bodo hoteli uničiti,« pravi Napoleon na Sv. Heleni.²

Praško zborovanje izrabljajo zavezniki le kot sredstvo, da si pridobijo časa in pridružijo Avstrijo zvezi. Franciji predlagajo, da se vrne k svojim »naravnim mejam« — Pirenejam, Alpam in Renu. Ali še preden je Napoleon utegnil odgovoriti, je bilo razglašeno zborovanje za končano, in Avstrija je vrgla krinko proč ter se pridružila zaveznikom.

Premirje je končano, vojna se nadaljuje. 26.—27. avgusta zmaga Napoleon pri Dresdenu, — »zadnji smehljaj usode: s tem trenutkom začenja nepretrgana veriga nezaslišanih, usodnih slučajnosti.« — »Moja muka je bila v tem, da sem naprej videl konec,« se spominja Napoleon. »Moja zvezda je bledela, vajeti so mi zdrknili iz rok, in nič nisem mogel narediti.«³ Vse vidi, sliši, ve, in se ne more zbuditi, kot v mrtvičnem snu.

Po zmagi pri Dresdenu bi bil lahko uničil prusko-rusko vojsko; že jo je preganjal, ali nanagloma je zbolel; mislil so, da je zastrupljen. Moral se je vrniti v Dresden; ležal je samo en dan in zaradi njega zgubil sadove vseh zmag. Če se le obrne proč, pa so poraženi njegovi generali in maršali: Blücher je premagal francosko vojsko v Šleziji, Bernadotte v Prusiji; general Vandamme je premagan na Češkem, pri Chlumu. Vstaja Westfalija, vstaja Bavarska. Virtemberški kralj sviri Napoleona, da ga zapusti vsa Porenska zveza, in mu svetuje, naj se čimprej umakne za Mainz. Zveza ga obkroža v strašnem polkrogu. Umika se proti Lipskemu. Tu ga dohite zavezniki, in prisiljen je, da sprejme boj.

16. oktobra, prvi dan boj ni odločen; po šestih odbitih napadih prepušča sovražnik Francozom zgolj bojišče.

17-ga se je združila ruska Bennigsenova vojska z avstrijsko Schwarzenbergovo; severna Bernadotte-ova tudi stopa v bojno vrsto. Strašni polkrog zateguje oba konca v smrtno zanko. Napoleon prosi premirja; naj bi raje ne bil prosil, — samo razodel je svojo slabost. Zavezniki mu še odgovarjajo ne: jutri je boj.

Boj se je začel ob osmih zjutraj; ob treh popoldne, po tretjem napadu Stare garde, se je avstrijska vrsta zamajala — vsak hip začne bežati. Zdajci se je zgodilo v središču francoske vojske nekaj čudnega, da ljudje sploščeno niso mogli razumeti, kaj bi to bilo: celi dvanajsttisočni vojske pehote, a za njim tudi virtemberška konjica sta se poglata naprej, proti sovražnim vrstam. Mislili so, da je to napad. Ne, ustavili so se, obrnili proti Francozom in

streljali vanje iz njihovih topov. »Podli izdajalci,« se razgorčuje general Marbot, udeleženec boja.⁴ Zakaj »podli«? Niso hoteli biti po Napoleonu-Robespierre-u »svetovniki«, hoteli so ostati Nemci. Svoji k svojim: mala živosrebrna kroglica se je zčila z veliko, — to ni podlost, marveč narava. Meso in kri narodov sta se uprla zoper privid svetovnosti, in privid je zginil.

Strašna praznina je zazijala v središču francoske vojske, prav ko da so ji izrvali srce. Toda samo tesneje so se strnile vrste, in boj se je nadaljeval do noči.

Zvečer sta stali obe vojski na prav tistih položajih, kot zjutraj. »Še pedi zemlje nismo zgubili,« se spominja Marbot.⁵ Ali Francozi so skoraj obkroženi; štirideset tisoč mrtvih in ranjenih imajo; od dve sto dvajset tisoč izstrelkov jih je jim ostalo samo še šestnajst tisoč, — za dve uri. Cesar zaukaže umik.

Edina pot za umikanje je most čez reko Elster v lipskem predmestju Lindenau: Most je podkopen za razstrelbo, da bi ga po prehodu pogladi v zrak. Prehod se je začel 19-ga in se je nadaljeval vso noč na 20-ga. Zjutraj je Blücher vdrl s Prusi v Lipsko in napadel umikajoče se od zadaj. Ti so se še vedno držali in branili most.

Zdajci se razlegne zaglušen razlet: most je zletel v zrak. Podčastnik, ki je bil postavljen k podkopu, je zagledal prihajajoče Kazake, mislil, da naskočijo most in položil k podkopu zažigalnico. Začelo se je klanje: Rusi, Nemci, Švedi, Avstrijci so sekali Francoze ves dan do noči.⁶

Kaj pa cesar? »Spal je mirno v slonilniku dve uri in se je prebudil šele od razleta mostu,« se spominja njegov tajnik Fain.⁷ Prebudil se je in sprevidel, da je poginila vojska, poginilo cesarstvo. Berezina — Elster: tam je začetak, tu konec. Zato je torej bežal od tam; tako je torej rešil Francijo!

»Mar ta pasji sin ve, kaj dela?« je rekel maršalu Macdonaldu maršal Augerau. »Kaj ne vidite, da je zgubil glavo? Podlec! Vse nas je hotel zapustiti, vse žrtvovati!«⁸ To se pravi: Ko je prišel z gardo čez, je namenoma ukazal razstreliti most, da si zavaruje umik.

»Ni li že čas, da končamo vse to, da ne pogubi Francije, kakor je pogubil vojsko?« je rekel maršal Ney.

»Bil je tako spehan, tako truden, da se je često, kadar so prihajali k njemu po povelja, naslonil na stolno slonilo in položil noge na mizo samo požvižgaval,« se spominja Stendhal.⁹

»Zdi se, da sem neglede na vse svoje nesreče še vedno najmočnejši vladar v Evropi, in moje stvari se še lahko popravijo,« je rekel Napoleon sedem dni po porazu pri Lipskem, med popolnim umikanjem proti Renu.¹⁰ Kdor tako govori, v takem trenutku, ta še ni »truden«; ta ima še vedno »dušo ko mramor: blisk je ni razbil, samo zdrknil je po njej.«

Se li njegove stvari še lahko »popravijo«? Lahko, če hoče. Toda ali hoče? Je li vredno hoteti?

Da bi rešili umikajočo se vojsko, mu predlagajo generali, zažgati vsa lipska predmestja razen Lindenaua, kjer bi se nadaljevalo umikanje čez most pod varstvom ognja. Rešil bi bil vojsko, Francijo, sebe. Toda ni hotel, žal mu je bilo mesta, in »to nepotrebno velikodušje ga je stalo krone,« je rekel prav tisti general Marbot, ki ga tako strogo obsoja zaradi razmeroma ničevnega bayonskega »hudodelstva.«¹¹ »Tak človek, kot jaz, pljuje na življenje milijona ljudi.« Toda tu ni »pljuval«.

Borodino — Lipsko: morda je tudi tu, kakor tam, hipoma spoznal: da igra ni vredna sveč. »Do tridesetega leta more še zmaga slepiti in krasiti s slavo vse vojne strahote, ali potem...« — »Nikoli se mi še ni zdela vojna taka gnusnost!«

Spoznal je to in se razžalostil, zaspal je od žalosti; zahrepenel je po koncu, kakor hrepeni sonce v žgoči krvi zatona po zvezdni noči. Usoda rešene vojske ni bila dosti boljša, kot pogubljenega. Gola in suha, lačna, razcapana, pobita se je umikala, — bežala za Ren. Legar jo je tako kosil, da niso bile samo vse bolnice in hiše, ampak tudi ceste posejane z mrličmi. Najboljši vojščaki, junaki velikih vojn, so prišli v »živalski položaj,«¹² vlekli so se naprej z eno samo mislijo — umreti v Franciji.

Prav ko da je prišla prikazen Velike vojske iz svojega ledenega ruskega groba.

II.

Odpoved.

1814.

Prusija, Avstrija, Švedska, Rusija, Španija — vsa Evropa je pripravljena, vreči se na Francijo, kot tropa psos na preganjano žival. Toda preden stopi v levji brlog, »zagovarja« levu zobe.

Glavni kuhar zavezniške kuhinje, Metternich, sestavlja »frankfurtsko naznanilo«; pobesnelemu velikemu šivaju diplomatične šivilje ovirnico: zavezniki predlagajo vnovič Franciji, da se vrne v »naravne meje«. Toda to je prav taka prazna komedija, kot praško zborovanje. Napoleon še odgovoriti ni utegnil, ko je že izšel oklic: »Zvezne države se ne vojskujejo s Francijo, marveč s tisto pretežnostjo, ki jo je imel le predolgo cesar Napoleon v nesrečo Evrope in Francije izven mej svojega cesarstva.« In predlagaje mir napoveduje vojno: »Države ne odlože orožja, dokler ne zavarujejo svojih narodov od neštevilnih nadlog, ki tlačijo Evropo že dvajset let.«¹³

¹¹ Marbot, IV. 181.¹² Ibid., IV. 185.¹³ Ibid., V. 300.¹⁴ Fain, 290. — Ségur, VI. 180.¹⁵ Macdonald, 234.¹⁶ Ségur, VI. 187.¹⁷ Stendhal, 287.¹⁸ Lacour-Gayet, IV. 496.¹⁹ Marbot, IV. 191.²⁰ Lacour-Gayet, 497.²¹ Lacour-Gayet, 498.